

Josep Pla en el record

Quan la dictadura de Primo de Rivera declinava envers la seva darrera fase pintoresca, perduda l'autoritat i només amb una ombra de poder, Josep Pla tornava del seu exili que li havia permès de donar la volta a Europa i esdevenir una personalitat en el món literari i periodístic. Havia estat un observador intel·ligent i astut d'un món que sense sabuda dels responsables polítics i en definitiva de les anomenades «èlites» s'endinsava en el llot del conflicte i la tragèdia.

S'installava a Palafrugell, amb visites esporàdiques a Barcelona, i molt aviat esdevenia un tertulià addicte a la penya que cada nit es reunia al cafè conegut per «Cal Pellot». Es parlava de tot, però en Pla fruïa, sobretot, de l'anècdota vilatana, de la xafarderia benigna. En Pla es divertí molt amb en Jaume Albertí, en «Met de Cal Pellot», propietari del cafè, extraordinari mímic que entre servir cafès i cafès, representava alguna escena pintoresca, es referia a algun personatge de qui es parlava en aquell moment. En Jaumet era capaç d'escarnir els tipus més variats, sempre amb un instint remarcable de les febleses d'aquella gent. En Pla reia fins al lla-grimeix i l'espectacle era diari.

Fou aleshores que esclatà el gran « afer » Pla, que tanta transcendència ha tingut en la seva vida i que en el nostre món intel·lectual ha deixat una marca indeleble.

Mentre voltà Europa, en Pla fou la gran « vedette » del periòdic « La Publicitat », òrgan dels elements catalanistes, que de la Lliga passaren a formar part del nou partit d'Acció Catalana. En política cal trobar sempre una ideologia i un emplaçament i així el nou partit i el seu òrgan se situa al centre-esquerra, anticipant esdeveniments, cal dir que molts dels qui contribuïren a crear la llegenda d'un Pla botifler tornaven a la cleda de la Lliga quan, al seu entendre, la República n'havia fet un gra massa.

Fou en aquell temps que veiérem en Pla acompanyat de la senyora Ida Emberg, filla del cònsol de Noruega a Barcelona, « Catalana de Sarrià », deia ella, a qui en Pla havia conegut en els ambients de l'exili català a París. Persona intel·ligent i de cultura remarcable era, en primer lloc, una políglota envejable, d'un tarannà afable i distingit, sorprengué a molts que desapareixés de la vida d'en Pla, per causes, és clar, incomprendibles per a nosaltres.

Hi ha una fotografia d'en Pla d'aquell temps, en un cafè de Martorell, assegut al costat del seu admirat Francesc Pujols, amb l'intel·lectual de torn, i amb un parell de cambrers, que és, potser, la imatge més genuïna de quina mena d'home era en Pla als seus 30 anys i escaig: un rostre d'una gran vivacitat, uns ulls inquietos i bellugadissos, sense que encara s'haguessin empeti-

tit amb l'edat i et miressin amb aquella intensitat aclaparadora que els amics de darrera hora sens dubte recordaran.

Quan jo feia el servei militar a Barcelona, en Pla em convidà a prendre cafè on ell vivia aleshores. Vaig conèixer la mare de la senyora Ida Emborg, de nacionalitat sueca. «Ja t'hauràs fixat que sembla un personatge d'Ibsen», digué en Pla amb un cert humor. Des de Còrcega - Passeig de Sant Joan a l'Ateneu barcelonès, hi ha una bona tirada i en Pla aquell dia estava en vena de confessions. La publicació del seu «Cambó» havia capgirat la seva postura, no solament política sinó intel·lectual, no crec que s'hi amoïnés gaire, per tal com seria ingenu de creure que ell hagués pogut dubtar ni un moment del risc que corria. Aquell dia en Pla s'estengué sobre els seus projectes i si recordo bé aquella llarga conversa, és perquè en vaig fer una nota per al diari «El Matí», dirigit pels amics senyors Josep M.ª Capdevila i Josep M.ª Junoy. És una nota curiosa puix que hi veiem reflectida l'ambició d'en Pla d'escriure una obra sòlida, amb dedicació plena, una aportació original a la nostra literatura. Només trobaríeu a faltar ara un dels seus projectes d'aleshores: volia emprendre la publicació d'una història de la Diplomàcia Catalana, «una obra per a la qual —digué— em sento preparat».

Fins a la proclamació de la República vam seguir veient-nos a Palafrugell, mantenint converses inoblidables en aquells moments polítics i socials tan difícils, un magisteri impagable. Potser pugui interessar que a Palafrugell hi teníem llavors, ultra Pla, un altre personatge avui ja històric: Andreu Nin. Vivia a Calella de Palafrugell, amb muller i dues filles encara petites, absolutament consagrat a la traducció de Dostoïvski. En Pla i ell s'havien conegut a Rússia, on en Nin, encara no foragitat Trotski, era un home important. Per cert que una de les malicioses anècdotes que aleshores corrien sobre en Pla era que ell mai no havia estat a Rússia. Andreu Nin, en l'ambient de Calella, era un home afable, «saps per què és tan difícil traduir Dostoïevski? Doncs perquè és un estilista detestable, agafeu una traducció francesa i diríeu que Dostoïevski hauria d'ésser de l'Acadèmia de la Llengua. No, de cap manera, la meua traducció vull que reflecteixi de quina manera escrivia Dostoïevski, perquè així es tingui una idea de quina mena d'escriptor era».

Quan acabà la seva tasca, en Pla organitzà un sopar de comiat a Andreu Nin, que era un home molt interessant en la cuina. El plat fort triat per en Pla fou «es níu» (encara salàvem» a Palafrugell aleshores): bacallà, peixopalo, tripes, guatilles, trunfes i l'indispensable all-i-oli, quan penso en el «Níu» d'aquella nit en la tragèdia de la vida d'Andreu Nin, sento una tristesa fei-

xuga. En Nin va riure molt i hi fan cols les ironies d'en Tomàs Gallart «El Campaner» —gran personatge palafrugellenc—, sobre el comunisme, trencaren una vetllada inesborrable. El senyor Gallart defensava l'esperit mediterrani, la llibertat de mercadeig, la joia de viure, amb paraules que feien somriure Andreu Nin. «I ara us recitaré un vers italià que és una mena de síntesi del que fou:

**«Sette cose sono buone:
uva, pera e melone,
acqua fresca, vino puro,
.....»**

Em sap greu no poder acabar el vers per raons fàcilment assequibles al lector.

Vinguda la República, en Pla anà a Madrid com a corresponsal de «La Veu» i jo vaig entrar de redactor a «La Publicitat». El director del periòdic era el senyor Carles Capdevila, de record imperible. Permeteu-me que us digui que de gent com el nostre director ara ja no n'hi ha, un dia el senyor Capdevila es planyia de l'activitat d'en Pla i en el curs de la conversa em digué: «Ja saveu que cobrava cinc-centes pessetes cada mes. Cent drets». No tinc cap idea d'allò que es podia fer amb cent drets en l'Europa d'aquell temps. Em penso, però, que l'exili d'en Pla no hagués durat quatre o cinc anys sense la discreta ajuda familiar que convenienment arribava.

La literatura i el periodisme, havia d'ésser llavors d'una exemplar vocació. Hom pressuposava que aquella gent viuria de miracle i això ve a tomb per comentar com resulta incomprendible certs judicis, de certa gent, sobre en Pla, judicis que han durat fins la mort i qui sap si n'hi haurà de pòstums. Sense anar gaire lluny, el senyor Joan Oliver opinà que a en Pla calia donar-li els diners del Premi de les Lletres Catalanes, però no els honors. Déu-n'hi do, senyor Pere Quart. Perquè fou ell el guardonat quan tot-hom esperava que ho fos Josep Carner, artífex de la nostra llengua, poeta insigne, patriota exemplar, Josep Carner no tingué ni diners ni honors. Però ningú no l'insultà a la seva mort.

Encara ens vèiem alguna vegada, abans de la catàstrofe. En un sopar a Palamós en Pla conegué una senyoreta francesa que sofria un mal de queixal espantós. En Pla, que anava vestit de vellut, amb gaiato i tot, aventurà alguns consells. La senyoreta se'l mirà i digué «ja m'ho pensava que vostè no era tan pagès com sembla». Animat per l'afalac en Pla arribà fins i tot a arriscar un convit: «què li sembla si féssim un viatge a Barcelona?». La senyoreta s'excusà amb pudor i en Pla per repescar l'oferta assegurà: «Mirí, si hi anem, li presentaré el President de la Generalitat».

La Peña de l'Ateneu (1921), Josep Pla a l'esquerra dels tres asseguts.

Aquesta senyoreta francesa tenia bon cop d'ull perquè data d'aleshores aquest posat de rústic i de falsa modèstia que en definitiva —entenc jo— és una mentida acceptable i decent, i per a Josep Pla un esforç per a fugir d'allò que més odiava: la fatxenderia. Potser el secret del seu pregon sentit d'identitat ve d'ací. Un meu amic, que per deures professionals anà a parar a Girona, anava tots els caps de setmana a Palafrugell, on hi havia un sopar entre uns quants amics. El dia que aquest senyor comunicà a en Pla el seu trasllat a Barcelona no fou ben rebut, mai més no reprengueren la intimitat que havien tingut com si ell hagués comès una imperdonable deslleialtat.

El vaig veure alguna vegada a Madrid on era fàcil trobar-lo al «Hall» de l'Hotel Palace. La presentació que em féu d'en Joan March fou característica: «Fixi's, jove, perquè està veient l'home més ric d'Espanya. Molta atenció, faci el favor».

A Barcelona —en certs ambients, és clar—, corrien anècdotes, com aquella d'en Pla, a la sortida de don Alejandro Lerroux investit amb la presidència del govern i la veu del nostre home que deia: «Don Alejandro, para mí un Gobierno Civil».

Molts anys després, quan jo no era un jove i en Pla era un imperible de la nostra literatura, vaig dir-li que, tot ben mirat, havia estat un home de sort. Amb mi, Josep Pla usava tres tractaments: tu, quan la conversa era normal; vós, quan era formal; vostè, quan era prudent callar i esperar que passés la tamborinada, tornada la calma, vaig confessar-li m'havia sabut greu veure'l a Madrid en activitats francament subsidiàries, o si volia, impròpies de les seves possibilitats.

Estigué d'acord, i jo vaig cantar victòria: «Josep, en el fons heu estat un home feliç, heu fet exactament allò que volíeu fer i tindreu temps

d'acabar l'objectiu que fa molts anys em revelàreu a Barcelona. Què voleu més?».

L'any 1954 no vaig poder veure'l a Londres perquè jo aleshores era a Torí. Però a l'estiu ens veiérem: «Què t'agradava més Anglaterra o Itàlia?». Impossible de respondre, li vaig dir. Em penso que conec Londres bastant bé, però no Anglaterra. A més a més ja sabeu que un escriptor francès exiliat en temps de Napoleó III, declarà en arribar a Londres, que es posaria a escriure un llibre sobre Anglaterra. Molts anys després, preguntat com anava el llibre, contestà: «Mira, quants més anys passes a Anglaterra menys l'entens». Quant a Itàlia, el nom no fa la cosa, cada ciutat, cada comarca, és una Itàlia diferent.

El seu viatge europeu de 1954, permeté a Josep Pla escriure una extraordinària sèrie d'articles sobre aquell fenomen inèdit del restabliment d'un continent i de passada, entre línies, fer una exegesi del franquisme, rigorosa i implacable, amb aquell art inimitable d'esquitllar-se per evitar esculls de censura, m'agradà de donar-li un cop de mà trametent-li llibres sobre l'economista Kegnes, de qui va escriure una divulgació prou interessant.

El meu inobidable Just Cabot em contà a París la trobada Eugeni Xammar - Josep Pla, iniciada amb un breu canvi d'experiències de les atzagaiades dels dos bàndols de la Guerra Civil. Josep Pla va concloure que no hi havia diferència i en Xammar exclamà: «I doncs què et pensaves, que si mig parteixes un formatge d'Hollandia la meitat serà manxego i l'altra holandès?».

Tancat al Mas de Llofriu, absort en una tasca prodigiosa era difícil de veure'l. Ell era un home d'inclinacions nocturnes, jo per raons d'una salut primparada, un diürn disciplinat. Per altra banda, no m'abellia veure'l a la tarda, quan jo sabia que es lliurava a escriure o a rumiar. Una vegada, però, que en obrir la porta no era assegut a la llar, en cridar «Josep» em respongué des de la cambra veïna, on a mitja tarda restava al llit amb una barba de dies. M'assegurà que estava bé, que anés a seure i que ell venia tot seguit. En tornar a Palafrugell vaig saber que aquell dia havia mort en Francesc Alsius, el seu íntim amic, el confident entranyable i que a més a més el seu germà Pere havia caigut malalt. Certament un mal moment, però vaig comprendre que no li feia nosa. Ara bé! de què podíem parlar? Li vaig dir que havia llegit un llibre al meu entendre d'un gran interès sobre la guerra del Vietnam. El títol «Els millors i els més brillants», es referia a la qualitat intel·lectual i moral dels militars que dirigiren la guerra pel cantó dels Estats Units, ensems que el fracàs polític en aquella tragèdia. En acabar em di-

gué: «Massa estris, això és tot. Han volgut prescindir dels capellans». La resposta em deixà bocabadat i vaig témer que no fos un dels seus habituals estirabots. Però aquell dia no era certament home d'estirabots i li vaig preguntar: «Què voleu dir?». En Pla podia ésser molt laconic o espaiar-se si li venia bé. En síntesi vingué a dir-me que en l'àmbit de la cultura occidental s'havia abusat del racionalisme. El mateix president Kennedy i l'equip que el voltava volia resoldre els problemes amb computadores. Tota aquella caterva havia passat de la universitat al govern de l'Estat més poderós del món. Mal assumpte. Es curiós que d'ençà de la guerra (1939-45), la gent es pensa que té solucions per a tot. «Fins i tot si la dona et fa el salt, si vas al psicoanalista tot s'arreglarà». Segons en Pla, resultava curiós de recordar que tot un filòsof radical - socialista francès —Alain— hagués d'insistir ja fa anys, que la civilització era un tel migrat que ens separa de la barbàrie si ens plau de mig partir-lo. «Ja veieu el cas que se n'ha fet, quan dic que han prescindit dels capellans vull dir que s'han arraconat per arcaïques normes que ens han permès de sobreviure molts anys, bé o malament. Sembla que això no interessa a un món cada dia més fanfarró. Ara només es vol viure, com si tot estés a l'abast de la mà. Faci el favor d'apuntar-se el que li dic, Progrés, ja ho veuran».

Em vaig acomiadar perquè s'havia d'afaitar. Al cap de poc rebria la visita d'un grup de nenes d'un col·legi acompanyades de la professora. Li presentarien els comentaris que havien fet a un dels relats mariners d'en Pla. Aquell home d'aire tan difícil i intractable esperava aquella visita amb el mateix goig de l'avi que ha de rebre als seus néts.

FERMI VERGES